

ШЛЯХИ РЕГУЛЮВАННЯ СЕГМЕНТАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РИНКУ ПРАЦІ АГРАРНОЇ СФЕРИ

М.А. ВУЙЧЕНКО, кандидат економічних наук

Окреслені шляхи регулювання процесу сегментації ринку праці в аграрній сфері в окремих економічних районах на основі використання економіко-математичної балансової моделі оцінки потреби окремого економічного району в трудових ресурсах.

***Ключові слова:** сегментація ринку праці, критерії сегментації, аграрні підприємства, трудовий потенціал.*

Визначальною умовою прогресивного розвитку сучасної України як європейської держави є високий рівень конкурентоспроможності національної економіки, що потребує найповнішого використання всіх видів ресурсів, серед яких людські набувають особливого значення. А, отже, стратегічним завданням української економіки є покращення ефективності використання людських ресурсів. Саме людина, її здатність до висококваліфікованої творчої праці є і залишатиметься в майбутньому одним з головних чинників економічного зростання. Своєрідним індикатором підвищення ролі людського фактору виступає ринок праці, який займає одне з центральних місць у системі ринкових відносин.

На регіональному рівні гострими проблемами залишаються забезпечення економіки висококваліфікованими робочими кадрами, професійно-кваліфікаційний дисбаланс, невідповідність напрямів і обсягів професійного навчання потребам ринку праці, низька якість вільних робочих місць, значна диференціація зайнятості населення в промислово-розвинутих та моно структурних регіонах, молодіжне безробіття, міграційний відтік робочої сили на ринки праці інших регіонів, наявність тіньової зайнятості та нелегальної трудової міграції [1,4].

Характерною ознакою становлення ринку праці в аграрній сфері є висока трудонадлишкова кон'юнктура, яка зумовлена сезонністю сільськогосподарського виробництва, зміною розмірів та спеціалізації господарюючих суб'єктів, низькою територіальною і професійною мобільністю селян, зниженням престижності аграрної праці та невисокою її оплатою, погіршенням соціально-економічних умов праці. Тому формування цивілізованого ринку праці в аграрній сфері вимагає ретельнішого відстежування і контролю процесів, що протікають в ній, а його регулювання є важливим напрямом діяльності держави в трансформованій економіці [3].

Дослідженню проблем управління і регулювання ринку праці та соціально-трудова відносин взагалі і, зокрема, в аграрній сфері приділяли значну увагу провідні українські вчені О.Ю. Амосов, С. О.Н. Бородіна, О.А. Грішнова, С.О. Гудзинський, В.С. Дієсперов, В.К. Збарський, О.І. Здоровцов, Г.І. Купалова, І.І. Лотоцький, С.Д. Лучик, М.Й. Малік, В.І. Мацибора, Л.І. Михайлова, Л.Я. Новаковський, О.В. Павловська, Й.С. Пасхавер, І.Л. Петрова, І.В. Прокопа, В.К. Терещенко, Л.П. Червінська, О.В. Чернявська, М.В. Шаленко, Л.С. Шевченко, В.В. Юрчишин, К.І. Якуба та ін.

Із зарубіжних науковців, які внесли свій вклад до вивчення означеної проблеми, слід відмітити таких вчених, як Г. Беккер, К. Бруннер, Ж. — Р. Будвел, Н.Т. Вишневська, І.А. Денисова, Дж. Гіббс, Р.І. Капелюшніков, Р.П. Колосова, В. Крісталлер, І.О. Мальцева, І.С. Маслова, А. Маршал, В.В. Радаєв, Д. Рікардо, С.Ю. Рошин, А. Сміт, В.В. Томілов, Р.Ф. Туровський, Л. Туроу, І. Фішер, Дж. Фрідман, О.І. Шкаратан, Т. Шульц та інші. Разом з тим, багато проблем пов'язаних із підвищення ефективності управління та регулювання ринком праці в аграрній сфері нині лишаються не розв'язаними.

Методика досліджень. Метою даної статті є обґрунтування шляхів регулювання сегментаційних процесів на ринку праці аграрної сфери в окремих економічних районах на основі використання економіко-математичної балансової моделі оцінки потреби окремого економічного району в трудових ресурсах. У процесі роботи над темою використовувались як загальнонаукові так і аналітико-прогностичні методи. Зокрема при вивченні особливостей управління регіональними ринками праці застосовано метод факторного аналізу. Вивчення структури соціально-економічних відносин на ринку праці та динаміки її елементів здійснено за допомогою методу статистичного аналізу. При розробці алгоритму можливих наслідків поглиблення сегментації ринку праці в аграрній сфері та з метою регулювання механізму подолання негативних наслідків використовувався метод моделювання.

Результати досліджень. Структурна організація, функціонування та державний механізм управління ринком праці в аграрній сфері не можуть бути відпрацьовані без урахування об'єктивних процесів його диференціації, розподілу на групи, сегменти, що має місце в умовах ринкової трансформації.

Нами запропоновані підходи до регулювання процесу сегментації ринку праці за віковим критерієм, що базуються на використанні розробленої економіко-математичної балансової моделі оцінки потреби окремого економічного району в трудових ресурсах для аграрної сфери. Розроблена модель залежить від факторів демографічного та соціально-економічного характеру, які впливають на кількість трудових ресурсів аграрної сфери. Співвідношення між кількістю працюючих спеціалістів аграрної сфери та потребою в них запропоновано регулювати за рахунок наступних параметрів: середня завантаженість працівників; попит на них; межа допустимого віку роботи в аграрній сфері; плани наборів у ВНЗ, що готують фахівців для аграрної сфери [2,5].

В рамках запропонованої балансової моделі використовується множина функцій Y , яка виражає розподіл чисельності працівників аграрної сфери окремого економічного району з урахуванням вікової сегментації (у розрізі вікових категорій):

$$Y = \{y_i(t)\}_{i=0}^m, \quad (1)$$

де i — умовний вік працівників аграрної сфери.

Тоді $y(t)$ виражає загальну чисельність працівників аграрної сфери:

$$y(t) = \sum_{k=1}^m y_k(t). \quad (2)$$

Для відображення в рамках балансової моделі відтоку працівників з аграрної сфери, введемо множину функцій Q :

$$Q = \{q_i(t)\}_{i=0}^m, \quad 0 < q_i(t) < 1, \quad (3)$$

елементи якої будуть відображати середню питому вагу працівників аграрної сфери, які щорічно звільняються з урахуванням вікової сегментації.

Для відображення в рамках балансової моделі процесу припливу працівників в аграрну сферу з урахуванням вікової сегментації використовується множина функцій F :

$$F = \{f_i(t)\}_{i=0}^m, \quad (4)$$

Для побудови балансової системи рівнянь в дослідженні припускається, що значення множини функцій $Y: \{y_i(t-1)\}_{i=0}^m$, на момент часу $t-1$ відомі, тоді кількість працівників в аграрній сфері з урахування вікової сегментації на момент часу t буде розраховуватися за формулами:

$$\begin{cases} y_0(t) = f_0(t) \\ y_1(t) = [(1 - q_0(t-1))y_0(t-1)] + f_1(t) \\ \dots \\ y_m(t) = [(1 - q_{m-1}(t-1))y_{m-1}(t-1)] + f_m(t) \end{cases} \quad (5)$$

Для використання системи рівнянь (5) в дисертаційній роботі проведено дослідження аналітичного вигляду функцій із множини (4), що дозволило ввести декілька додаткових співвідношень.

Для оцінки потреби окремого економічного району в кількості працівників аграрної сфери на момент часу t введено функцію $S(t)$, область значень якої представлено у вигляді:

$$S(t) \geq 1, \forall t > t_0. \quad (6)$$

Значення функції $S(t)$ залежить від наступних показників:

- планових заходів з розвитку аграрної сфери в окремому економічному районі;
- попиту на трудові ресурси для аграрної сфери в окремому економічному районі.

Для відображення середньої завантаженості працівників аграрної сфери введено функцію $u(t)$, область значень якої описано інтервалом:

$$u(t) \in (u_1, u_2), \quad (7)$$

де параметри $u_1 > 0$, $u_2 > 1$ задають нижню та верхню можливу межу для середньої завантаженості працівників аграрної сфери, наприклад, 1 – 1,5 ставки.

Визначимо індикатор $D(t)$, який описує різницю між потребою в працівниках аграрної сфери та їх фактичною кількістю на момент часу t :

$$D(t) = \frac{S(t)}{u(t)} - rest^0(t), \quad (8)$$

де $rest^0(t)$ функція, що відображає загальну кількість працівників аграрної сфери окремого економічного району на момент часу t . Вочевидь, що у випадку $D(t) < 0$ виникає ситуація, коли працівників аграрної сфери в окремому економічному районі вистачає, нових можна не навчати та не приймати на роботу тих, що прибувають з інших економічних районів. Якщо $D(t) > 0$, то треба збільшити завантаженість працівників або прийняти на роботу тих, що заповнять вакантні місця.

Для відображення в моделі кількості вакантних місць в окремому економічному районі на момент часу t визначимо функцію $V(t)$ у вигляді:

$$V(t) = \begin{cases} 0, & S(t) < u_1 \text{rest}^0(t), \\ \min(x), & S(t) > u_1 \text{rest}^0(t). \end{cases} \quad (9)$$

Тоді на підставі виразів (6)-(9) середню завантаженість працівників аграрної сфери в окремому економічному районі $u(t)$ представлено співвідношенням:

$$u(t) = \begin{cases} u_1, & S(t) < u_1 \text{rest}^0(t), \\ \frac{S(t)}{(\text{rest}^0(t) + V(t))}, & S(t) > u_1 \text{rest}^0(t). \end{cases} \quad (10)$$

Визначимо через A множину функцій $A_i(t)$, яка описує кількість працівників аграрної сфери з врахуванням вікової сегментації, що звертаються для працевлаштування на момент часу t в окремому економічному районі. Тоді загальна кількість працівників, що прийняті на роботу на момент часу t , визначається як:

$$A(t) = \min\left(\sum_{i=1}^m A_i(t), V(t)\right) \quad (11)$$

Базуючись на співвідношеннях (6)-(11), представлено функції з множини F у вигляді:

$$\begin{aligned} f_{i_0}(t) &= \min\{A_{i_0}(t), \max\{0, A(t)\}\} \\ f_{i_1}(t) &= \min\{A_{i_1}(t), \max\{0, A(t) - f_{i_0}(t)\}\} \\ &\dots \\ f_{i_k}(t) &= \min\left(A_{i_k}(t), \max\left(0, A(t) - \sum_{n=0}^{k-1} f_{i_n}(t)\right)\right). \end{aligned} \quad (12)$$

Запропоновані вище співвідношення (1)-(5), (12) дозволяють:

- досліджувати динаміку працівників в аграрній сфері на рівні окремого економічного району з врахування вікової сегментації протягом заданого періоду часу $t_0 < t < T$, що дасть можливість визначити праценадлишкові та працедифіцитні економічні райони та регулювати міжрегіональні міграційні процеси;
- затверджувати ліцензовані набори в спеціалізовані ВНЗ окремого економічного району та здійснювати розрахунок обсягів фінансування цих навчальних закладів виходячи із існуючих нормативів на їх підготовку, що дозволить врегулювати освітньо-кваліфікаційний дисбаланс на регіональних ринках праці;
- оптимізувати оновлення й омолодження кадрового складу працівників аграрної сфери, підвищити професійно-кваліфікаційний рівень працівників, забезпечити аграрний сектор кваліфікованою робочою силою, що сприятиме насиченню ринку праці аграрної сфери молодими спеціалістами та зменшенню відтоку української молоді за кордон;
- раціонально використовувати трудовий потенціал національної економіки, що сприятиме виходу українського ринку праці на європейський рівень.

Висновки. На сьогоднішній час головними проблемами формування регіональних ринків праці є забезпечення економіки висококваліфікованими робочими кадрами, професійно-кваліфікаційний дисбаланс, невідповідність напрямів і обсягів професійного навчання потребам ринку праці, низька якість вільних робочих місць, значна диференціація зайнятості населення в промислово-розвинутих та моно структурних регіонах, молодіжне безробіття, міграційний відтік робочої сили на ринки праці інших регіонів, наявність тіньової зайнятості та нелегальної трудової міграції.

Сучасний ринок праці в аграрній сфері відзначається високою трудонадлишковою кон'юнктурою, яка зумовлена сезонністю сільськогосподарського виробництва, зміною розмірів та спеціалізації господарюючих суб'єктів, низькою територіальною і професійною мобільністю селян, зниженням престижності аграрної праці та невисокою її оплатою, погіршенням соціально-економічних умов праці.

Використанні економіко-математичної балансової моделі оцінки потреби окремого економічного району в трудових ресурсах для аграрної сфери дасть можливість досліджувати динаміку працівників в аграрній сфері на рівні окремого економічного району, затверджувати ліцензовані набори в спеціалізовані ВНЗ окремого економічного району та здійснювати розрахунок обсягів фінансування цих навчальних закладів виходячи із існуючих нормативів на їх підготовку, оптимізувати оновлення й омолодження кадрового складу працівників аграрної сфери; підвищити професійно-кваліфікаційний рівень працівників, забезпечити аграрний сектор кваліфікованою робочою силою, раціонально використовувати трудовий потенціал національної економіки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Грішнова О.А. Якість праці і конкурентоспроможність працівників: взаємозв'язок і взаємозалежність // Зб. наук. праць Уманського державного аграрного ун-ту. — Умань, 2008. — Вип.67. — Ч.2: Економіка. — С. 257 – 267с.
2. Заичкин Н.И. Экономико-математические модели и методы принятия решений в управлении производством: учеб. Пособие / Н.И. Заичкин. — М.: ГУУ, 2000. — 107 с.
3. Купалова Г.І. Аналіз кон'юнктури ринку праці на селі / Г.І. Купалова // Економіка АПК. — 2002. — №1. — С. 87 – 92.
4. Приймак В.І. Регіональні ринки праці України: Трансформація та механізми регулювання: монографія / В.І. Приймак. — Львів: Вид. центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2003.
5. Череп А.В. Моделі та методи прийняття рішень в аналізі і аудиті: навчально-методичний посібник для самостійного вивчення / А.В. Череп, Н.М. Шленголь, О.М. Бутник. — К.: Кондор, 2011. — 328 с.

Одержано 26.04.13

Аннотація

Вуйченко М.А.

Пути регулирования сегментационных процессов на рынке труда аграрной сферы

В статье определяются самые главные проблемы формирования региональных рынков труда, а именно, обеспечение экономики высококвалифицированными рабочими кадрами,

профессионально-квалификационный дисбаланс, несоответствие направлений и объемов профессионального обучения потребностям современного рынка труда, низкое качество свободных рабочих мест, значительная дифференциация занятости населения в промышленно-развитых и моноструктурных регионах, молодежная безработица, миграционный отток рабочей силы на рынки труда других регионов, наличие теневой занятости и нелегальной трудовой миграции за границу. Подчеркивается, что характерной чертой формирования рынка труда в аграрной сфере является трудоизбыточная конъюнктура, которая обусловлена сезонностью сельскохозяйственного производства, изменением размеров и специализации хозяйственных субъектов, низкой территориальной и профессиональной мобильностью сельского населения, снижением престижности аграрного труда и невысокой его оплатой, ухудшением социально-экономических условий труда. Предлагаются подходы к регулированию процесса сегментации рынка труда по возрастному критерию, которые базируются на использовании разработанной экономико-математической балансовой модели оценки потребности отдельного экономического района в трудовых ресурсах для аграрной сферы. Разработанная модель зависит от факторов демографического и социально-экономического характера, которые влияют на количество трудовых ресурсов аграрной сферы. Соотношение между количеством работающих специалистов аграрной сферы и потребностью в них предлагается регулировать за счет следующих параметров: средняя загруженность работников аграрной сферы, спрос на работников аграрной сферы на региональном рынке труда, граница допустимого возраста работы в аграрной сфере, планы наборов в ВУЗы, которые готовят специалистов для аграрной сферы.

Ключевые слова: сегментация рынка труда, критерии сегментации, аграрные предприятия, трудовой потенциал.

Annotation

Vuychenko M.A.

Regulating ways of segmentation labour market processes in agrarian sphere

The article defines the main problems of formation of regional labour markets, namely, providing economic sphere with highly qualified working staff, disbalance of professional and qualification levels, discrepancy between the trends and volumes of professional education and the needs of the modern labour market, low quality of vacancies, significant differentiation of employment in industrialized and monostructured regions, youth unemployment, migration outflow of labour force to the labour markets of other regions, existence of shadow employment and illegal labor migration abroad. It is emphasized, that the characteristic features of the formation of labour market in agrarian sphere is a labour excess conjuncture, which is due to seasonal character of agricultural production, changes in the size and specialization of economic agents, low territorial and professional mobility of rural population, the declining prestige of agrarian labour and its low remuneration, deterioration of social-economic condition of labour. The process segmentation of labour market as to the age criterion is suggested. It is based on the economic-mathematical balance model of assessing the need of a separate economic district in labour resources for the agricultural sector. The developed model depends on the factors of demographic and socio-economic character that affect the amount of labour resources of the agrarian sphere. The ratio between the number of working professionals of the agrarian sphere and the need of them could be regulated due to the following parameters: the average workload of agricultural workers, the demand for workers in agrarian sphere on the regional labour market, the limit of permissible working age in the agrarian sector, the admission plans of higher education establishments training specialists for agriculture.

Keywords: segmentation of labour market, segmentation criteria, agrarian enterprises, labour potential.